

Turdiyeva Mohira Juraqulovna

Renessans ta'lim universiteti

ijtimoiy-gumanitar fanlar oliy maktabi,

pedagogika va psixologiya departamenti

pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD), dotsent,

Turon fanlar akademiyasi faxriy dotsenti

mohira.turdiyeva@bk.ru

0000-0003-0878-8763

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI VA AMALIY MEKANIZMLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada "Ilk qadam" davlat o'quv dasturining 3-nashrida tanqidiy fikrlash kompetensiyasining alohida tayanch kompetensiya sifatida belgilanishi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning nazariy asoslari, mazmuniy tarkibi va pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan. Muammoli vaziyatlar, dialogik ta'lim, refleksiv mashg'ulotlar hamda o'yin texnologiyalarining tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi imkoniyatlari ochib berilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalar qiyosiy tahlil qilinib, ularni milliy maktabgacha ta'lim amaliyotiga integratsiya qilish yo'llari asoslangan. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'limda kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish, bolalarning bilish faolligini oshirish va ularning keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorgarligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi, tanqidiy fikrlash kompetensiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, kognitiv rivojlanish, muammoli ta'lim, tadqiqotga yo'naltirilgan faoliyat, dialogik ta'lim, refleksiv pedagogika, o'yin texnologiyalari, xalqaro pedagogik tajriba, baholash indikatorlari, innovatsion maktabgacha pedagogika.

СОДЕРЖАНИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА ОСНОВЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ «ПЕРВЫЙ ШАГ»

Аннотация. В данной статье с научно-педагогической точки зрения анализируется выделение компетенции критического мышления в качестве самостоятельной ключевой компетенции в 3-м издании государственной учебной программы «Ilk qadam». Освещены теоретические основы, содержательная структура и педагогические условия формирования компетенции критического мышления у детей дошкольного возраста. Раскрыты возможности проблемных ситуаций, диалогического обучения, рефлексивных занятий и игровых технологий в развитии критического мышления. Кроме того, проведён сравнительный анализ международного опыта и обоснованы пути его интеграции в национальную практику дошкольного образования. Результаты исследования способствуют совершенствованию компетентностного подхода в дошкольном образовании, повышению познавательной активности детей и укреплению их готовности к последующим этапам обучения.

Ключевые слова: дошкольное образование, Государственная образовательная программа «Первый шаг», компетенция критического мышления, компетентностный подход, когнитивное развитие, проблемное обучение, исследовательская деятельность, диалогическое обучение, рефлексивная педагогика, игровые технологии, международный педагогический опыт, индикаторы оценивания, инновационная дошкольная педагогика.

CONTENT AND PRACTICAL MECHANISMS FOR DEVELOPING CRITICAL THINKING COMPETENCE BASED ON THE STATE EDUCATIONAL PROGRAM "FIRST STEP"

Abstract. *This article provides a scientific and pedagogical analysis of the inclusion of critical thinking competence as a distinct key competence in the third edition of the Ilk Qadam State Curriculum. The study examines the theoretical foundations, content structure, and pedagogical conditions for developing critical thinking competence in preschool children. It highlights the potential of problem-based situations, dialogic learning, reflective activities, and game-based technologies in fostering critical thinking skills. In addition, international experiences are comparatively analyzed, and approaches for their integration into national preschool education practices are substantiated. The findings contribute to improving the competency-based approach in preschool education, enhancing children's cognitive engagement, and strengthening their readiness for subsequent stages of learning.*

Keywords: *preschool education, State Educational Program "First Step", critical thinking competence, competency-based approach, cognitive development, problem-based learning, inquiry-oriented activity, dialogic teaching, reflective pedagogy, play-based technologies, international pedagogical experience, assessment indicators, innovative preschool pedagogy.*

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining muhim bosqichi bo'lib, aynan shu davrda bolaning bilish faoliyati, muloqot madaniyati, mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlari shakllana boshlaydi. Zamonaviy ta'limda XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirish, xususan, tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Axborot oqimining kengayishi va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bolalarda ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash hamda asoslangan xulosalar chiqarish ko'nikmalarini erta yoshdan rivojlantirish zaruratini kuchaytirmoqda.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish jarayoni "Ilk qadam" davlat o'quv dasturida o'z aksini topgan. Dasturining 3-nashrida tanqidiy fikrlash kompetensiyasining alohida tayanch kompetensiya sifatida kiritilishi bolani faol izlanishga, savol berishga, muammolarga yechim topishga va o'z fikrini asoslashga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning mazmuniy komponentlari, pedagogik shart-sharoitlari va amaliy mexanizmlarini ilmiy asoslash zarurati saqlanib qolmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini yoritish hamda uni ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali integratsiya qilish yo'llarini asoslashdan iborat. Maqolada tanqidiy fikrlash bolalarning kognitiv, kommunikativ va refleksiv faoliyatlari majmui sifatida talqin qilinadi hamda uni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Tanqidiy fikrlash kompetensiyasini maktabgacha ta'lim mazmuniga integratsiya qilish masalasi pedagogika, rivojlanish psixologiyasi va kompetensiyaviy ta'lim nazariyalari kesishmasida shakllanadigan murakkab ilmiy muammo hisoblanadi. Mazkur kompetensiya bolalarda tayyor axborotni qabul qilishdan ko'ra uni anglash, taqqoslash, savollar orqali aniqlashtirish, dalillar asosida izohlash va o'z faoliyat natijalarini baholashga yo'naltirilgan kognitiv hamda refleksiv jarayonlar majmuasini ifodalaydi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlash tushunchasi dastlab reflektiv fikrlash, muammoli vaziyatni anglash va asoslangan xulosa chiqarish jarayonlari bilan bog'liq holda izohlangan. J. Dewey reflektiv fikrlashni muammoni anglash, dalillarni tekshirish va oqilona xulosaga kelish jarayoni sifatida talqin etgan [3]. B. Bloom taksonomiyasida tahlil, sintez va baholash kabi yuqori darajadagi kognitiv operatsiyalar tanqidiy fikrlashning muhim intellektual asoslari sifatida ko'rsatiladi. R. Ennis tanqidiy fikrlashni nimaga ishonish yoki qanday harakat qilish haqida oqilona va reflektiv qaror qabul qilishga yo'naltirilgan fikrlash sifatida belgilaydi [4]. D. Halpern esa uni muammolarni samarali hal etishga xizmat qiluvchi kognitiv strategiyalar

224 tizimi sifatida sharhlaydi. P. Facione tomonidan taklif etilgan tahlil, interpretatsiya, baholash, xulosa chiqarish, tushuntirish va o'zini o'zi nazorat qilish komponentlari mazkur maqolada maktabgacha yosh xususiyatlariga mos holda talqin qilindi [5].

Tanqidiy fikrlashni bolalik davrida rivojlantirish masalasi madaniy-tarixiy yondashuv, faoliyat nazariyasi va rivojlantiruvchi ta'lim konsepsiyalari bilan bevosita bog'liq. L. S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi qarashlari bolaning yuqori darajadagi fikrlash harakatlari kattalar va tengdoshlar bilan hamkorlikda shakllanishini asoslaydi. A. N. Leontyev faoliyat nazariyasida tafakkurning amaliy faoliyat bilan uzviy bog'liqligini, P. Ya. Galperin aqliy harakatlarning bosqichma-bosqich shakllanishini, V. V. Davydov esa muammoli vaziyatlar orqali nazariy tafakkurni rivojlantirish imkoniyatlarini yoritadi. D. B. Elkoninining syujetli-rolli o'yin haqidagi ilmiy qarashlari maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy rollarni anglash, vaziyatni tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari o'yin jarayonida shakllanishini ko'rsatadi.

O'zbekiston pedagogika fanida kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, innovatsion pedagogik texnologiyalar va bolalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar mazkur muammoning milliy ilmiy zaminini tashkil etadi. Xususan, pedagog kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik, kommunikativ faollik, loyihalash kompetensiyasi va bilish faolligini shakllantirishga oid tadqiqotlar tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish uchun muhim nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi [7; 8; 9; 10].

Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi hamda metodikasi doirasida tanqidiy fikrlashga bevosita bag'ishlangan tadqiqotlar nisbatan kam uchrasa-da, kommunikativ kompetensiya, STEAM texnologiyalari, loyihaviy faoliyat, multimedia vositalari, ekologik tarbiya va qadriyatlarga asoslangan tarbiya bo'yicha olib borilgan izlanishlar ushbu kompetensiyaning tarkibiy jihatlarini ochib berishga imkon yaratadi. Bu tadqiqotlarda savol-javob faoliyati, kuzatish, tajriba, ijodiy hikoya tuzish, loyiha yaratish va refleksiv baholash bolalarning tahliliy hamda mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi vositalar sifatida namoyon bo'ladi [7; 8; 10; 11].

Olim	Dissertatsiya mavzusi	Maqola mavzusi bilan bog'liqligi
Komilova Dilorom Abduqahhor qizi	Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish texnologiyalari (13.00.08, PhD, 2025)	Kompetensiyaviy yondashuv, bolalarning muloqot, fikrni asoslash va savol-javob faoliyatini rivojlantirish tanqidiy fikrlashni shakllantirish bilan uzviy bog'liq.
Gafurova Dilnoza Saloxiddinovna	STEAM texnologiyasi vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativlikni rivojlantirish metodikasi (13.00.08, PhD, 2025)	STEAM yondashuvi muammoli vaziyatlar, izlanish va tahliliy fikrlash orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi.
Zuparova Dilnoza Dadaxonovna	Maktabgacha katta yoshdagi bolalar loyihalash kompetensiyasini dizayn asosida rivojlantirish(13.00.08, PhD, 2023)	Loyihaviy faoliyat bolalarda muammoni tahlil qilish, variantlarni taqqoslash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.
Egamberdieva Muqaddas Gupronqul qizi	Multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o'rgatish metodikasini takomillashtirish (13.00.08, PhD, 2025)	Hikoya tuzish, dalillash va voqealarni izchil bayon qilish tanqidiy fikrlashning tarkibiy elementlari bilan bog'liq.

Olim	Dissertatsiya mavzusi	Maqola mavzusi bilan bog'liqligi
Ravshanova Nargiza Norboyevna	Maktabgacha yoshdagi bolalarni ilk ekologik tarbiyalashda uzviylikni ta'minlash texnologiyasi (13.00.08, PhD,2023)	Kuzatish, sabab–oqibat bog'lanishlarini aniqlash va ekologik muammolarni tushunish orqali tahliliy fikrlash rivojlantiriladi.
Xo'jaqulov Akbar Eshquvatovich	Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida oilaga nisbatan qadriyatli munosabatni shakllantirish(13.00.08, PhD,2023)	Qadriyatlarga asoslangan tarbiya va refleksiya elementlari tanqidiy fikrlashning axloqiy jihatlarini bilan bog'lanadi.

Tahlil natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash kompetensiyasining quyidagi asosiy tarkibiy qismlarini ajratish imkonini beradi: kuzatish va sezgi tajribasiga tayangan holda axborotni qabul qilish; obyekt va hodisalarni taqqoslash; sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash; taxmin ilgari surish; muqobil yechimlarni izlash; tanlovni izohlash; o'z fikrini og'zaki asoslash; faoliyat natijasini refleksiv baholash [4; 5]. Mazkur komponentlar bolaning yosh, nutqiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanish xususiyatlari bilan uyg'un holda shakllantirilishi zarur.

An'anaviy va kompetensiyaviy yondashuvning qiyosiy tavsifi

1-jadval

Mezoni	An'anaviy ta'lim	Kompetensiyaviy yondashuv
Asosiy maqsad	Bilim berish	Kompetensiyani rivojlantirish
Bola roli	Tinglovchi	Faol ishtirokchi
Tarbiyachi roli	Axborot beruvchi	Fasilitator
Savollar	Tayyor javob	Ochiq savollar
Baholash	Natija	Jarayon va natija

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning amaliy mexanizmlari ta'lim jarayonining mazmuni, metodlari, pedagogik muloqot xarakteri va rivojlantiruvchi muhit bilan chambarchas bog'liq. Mazkur maqolada ushbu mexanizmlar besh yo'nalishda tizimlashtirildi: muammoli vaziyat yaratish, tadqiqotga yo'naltirilgan faoliyat, o'yin texnologiyalari, dialogik ta'lim va refleksiya [5; 6].

1. Muammoli vaziyat yaratish

Muammoli vaziyat yaratish bolani tayyor javobni qabul qilishdan ko'ra hodisa yoki vaziyatni tahlil qilish, taxmin ilgari surish va dalillarga asoslangan xulosa chiqarishga yo'naltiradi. Bunda tarbiyachi bolaning bilish ehtiyojini faollashtiruvchi ochiq savollar, kuzatuv topshiriqlari va amaliy tajribalardan foydalanadi. Ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan bunday vaziyatlar bolalarda gipoteza ilgari surish, tajriba shartlarini tushunish va kuzatuv natijalarini og'zaki izohlash indikatorlari orqali baholanishi mumkin. Masalan, "turli materiallarning suv muhitida o'zini tutishi", "harorat o'zgarishining modda holatiga ta'siri" yoki "o'simlik rivojlanishiga yorug'lik va namlik omillarining ta'siri" kabi kuzatuv-tajriba vaziyatlari bolalarning sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va dalillangan xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

2. Tadqiqot faoliyati

Tadqiqotga yo'naltirilgan faoliyat bolalarda ilmiy bilishning dastlabki elementlarini shakllantiradi. Ushbu faoliyatda bolalar kuzatish, tajriba o'tkazish, natijani solishtirish, taxminni tekshirish va xulosa chiqarish jarayonlariga jalb etiladi [5; 6]. Masalan, "jism xossalari va suvdagi harakati" bo'yicha tashkil etilgan mini-tajriba jarayonida bola predmetning og'irligi, materiali, shakli va hajmi kabi belgilarni kuzatadi hamda ularning natijaga ta'siri haqida sodda xulosalar bildiradi. "Urug'ning unish dinamikasi"ni kuzatish faoliyatida esa bola vaqt, namlik, yorug'lik va

226 parvarish omillarining o'zaro bog'liqligini angelaydi. Bunday faoliyatlar maktabgacha yoshdagi bolalarda empirik kuzatuv, taqqoslash, tasniflash, taxmin qilish va dalil asosida fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltiriladi.

3. O'yin texnologiyasi

O'yin texnologiyalari maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tanqidiy fikrlashni tabiiy faoliyat muhitida rivojlantirish imkonini beradi. Syujetli-rolli, konstruktorlik va didaktik o'yinlarda bola vaziyatni tahlil qiladi, rolga mos qaror qabul qiladi, tengdoshlari bilan kelishadi va o'z harakatini izohlaydi. Ilmiy jihatdan bunday o'yinlar bolaning muammoni identifikatsiya qilish, vaziyatga mos strategiya tanlash, ijtimoiy rollarni taqqoslash va natijani baholash indikatorlari orqali tahlil qilinadi. Masalan, "shahar infratuzilmasini loyihalash", "ekologik muammoni hal qilish", "xavfsiz harakat yo'nalishini tanlash" yoki "kasbiy rollar asosida muammoli vaziyatni yechish" mazmunidagi o'yin ssenariylari bolalarda mantiqiy tahlil, muqobil yechimlarni baholash va hamkorlikda qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

4. Dialogik ta'lim

Dialogik ta'lim bolalarning fikr bildirish, o'z nuqtayi nazarini asoslash, boshqalarning javoblarini tinglash va muqobil fikrlarni qabul qilish madaniyatini rivojlantiradi. Tarbiyachining savollari oddiy reproduktiv javobni emas, balki tahlil, taqqoslash, sababni izohlash va taxminni asoslashni talab qilishi lozim. Masalan, "Bu hodisaning yuzaga kelishiga qaysi omillar ta'sir qiladi?", "Boshqa sharoitda natija qanday o'zgarishi mumkin?", "Qaysi yechim samaraliroq va nima uchun?" kabi savollar bolalarni dalil keltirish, fikrlar o'rtasidagi farqni aniqlash va mantiqiy xulosa chiqarishga yo'naltiradi. Dialogik ta'lim jarayonida bolaning javobi to'g'ri yoki noto'g'ri degan yakuniy bahodan ko'ra, uning fikrlash yo'li, asoslash sifati va muqobil qarashlarga munosabati pedagogik kuzatuv obyekti sifatida qaraladi.

5. Refleksiya

Refleksiya tanqidiy fikrlash kompetensiyasining muhim baholash va o'zini anglash komponentidir. Mashg'ulot yakunida refleksiv savollar bolaning o'z faoliyatini tahlil qilish, qo'llagan strategiyasini tushuntirish, qiyinchilik sababini aniqlash va keyingi faoliyat uchun takomillashtirish yo'nalishini belgilashiga xizmat qiladi. Masalan, "Qaysi taxmining tasdiqlandi?", "Natijaga erishishda qaysi harakat samarali bo'ldi?", "Agar tajriba sharti o'zgarsa, natija qanday bo'lishi mumkin?" kabi savollar bolalarda metakognitiv anglash, o'z qarorini asoslash va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Refleksiya jarayoni og'zaki muhokama, kuzatuv varaqasi, ramziy belgilar yoki rasmlar ifoda orqali tashkil etilib, bolaning fikrlash dinamikasini sifat jihatdan tahlil qilish imkonini beradi.

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasining tarkibiy komponentlari

2-jadval

Komponent	Mazmuni	Rivojlantirish usuli
Kuzatish	Hodisalarni tahlil qilish	Ekskursiya, tajriba
Tahlil	Taqqoslash	Rasmlar bilan ishlash
Mantiqiy fikrlash	Sabab-oqibatni aniqlash	Muammoli vaziyat
Qaror qabul qilish	Variant tanlash	Rolli o'yin
Refleksiya	O'z faoliyatini baholash	Muhokama

Xalqaro tajribalar tahlili tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda bolaning tabiiy qiziqishi, savol berish faolligi, tadqiqotchilik pozitsiyasi va hamkorlikdagi faoliyati hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Finlyandiya tajribasida fenomenlarga asoslangan ta'lim, Singapurda muammoli va mantiqiy fikrlashga yo'naltirilgan yondashuv, Kanadada bolaga yo'naltirilgan faol o'rganish muhiti, Reggio Emilia yondashuvida esa bolaning "yuz tili", loyiha faoliyati va pedagogik hujjatlashtirish markaziy o'rin tutadi.

Qiyosiy tahlil asosida aniqlanishicha, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturida tanqidiy fikrlash kompetensiyasining alohida yo'nalish sifatida belgilanishi milliy maktabgacha ta'lim mazmunini xalqaro kompetensiyaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga,

ushbu kompetensiyani samarali rivojlantirish uchun tadqiqotga yo'naltirilgan faoliyatni kengaytirish, loyiha metodlarini tizimli qo'llash, pedagogik kuzatuv va baholash indikatorlarini takomillashtirish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlash kompetensiyasi maktabgacha ta'limda alohida mashg'ulot bilan cheklanmasligi, balki kun tartibidagi barcha faoliyat turlariga — erkin o'yin, rivojlanish markazlari, tabiatni kuzatish, badiiy-estetik faoliyat, nutq o'stirish, konstruktorlik va ijtimoiy muloqot jarayonlariga integratsiya qilinishi lozim. Bunda tarbiyachining vazifasi tayyor javob berish emas, balki bolani savol berishga, izlanishga, taxmin qilishga va o'z fikrini asoslashga yo'naltirishdan iborat.

Shunday qilib, asosiy qismda olib borilgan nazariy va qiyosiy tahlil tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish maktabgacha ta'lim sifatini oshirishning muhim omili ekanini tasdiqlaydi. Mazkur kompetensiyani shakllantirishda muammoli vaziyatlar, tadqiqotga yo'naltirilgan faoliyat, dialogik ta'lim, o'yin texnologiyalari va refleksiya o'zaro bog'liq holda qo'llanilganda yuqori pedagogik samaradorlikka erishiladi. Ushbu yondashuv bolalarda mustaqil fikrlash, dalillash, muqobil yechim izlash, hamkorlikda qaror qabul qilish va o'z faoliyatini baholash ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, olib borilgan nazariy tahlil, qiyosiy-pedagogik umumlashtirish va ilg'or xalqaro tajribalarni o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturining 3-nashrida tanqidiy fikrlash kompetensiyasining alohida tayanch kompetensiya sifatida belgilanishi maktabgacha ta'lim mazmunini modernizatsiya qilishda muhim ilmiy-metodik ahamiyatga ega [1]. Mazkur kompetensiya maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv, kommunikativ, ijtimoiy va refleksiv rivojlanishini o'zaro bog'liq holda ta'minlaydigan integral pedagogik kategoriya sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari tanqidiy fikrlashni alohida epizodik mashg'ulot doirasida emas, balki bolaning kundalik ta'limiy faoliyati, o'yin jarayoni, muloqoti, tajribasi, kuzatuv va refleksiyasi bilan uzviy integratsiyalashgan uzluksiz pedagogik jarayon sifatida tashkil etish zarurligini asoslaydi [7; 8; 10; 11].

Tadqiqotda aniqlanishicha, maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash kompetensiyasining boshlang'ich ko'rinishlari kuzatish, taqqoslash, savol berish, oddiy sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash, muqobil yechimlarni taklif etish, o'z tanlovini izohlash va faoliyat natijalarini refleksiv baholash orqali shakllanadi. Shu nuqtayi nazardan, muammoli vaziyatlar yaratish, tadqiqotga yo'naltirilgan faoliyat, dialogik ta'lim, syujetli-rolli va didaktik o'yinlar, loyiha elementlari hamda refleksiv suhbatlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali pedagogik mexanizmlari sifatida asoslandi. Ushbu mexanizmlar bolalarning bilish faolligini kuchaytiradi, mantiqiy mulohaza yuritish, dalillash, hamkorlikda fikr almashish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantiradi.

Maqolaning nazariy hissi tanqidiy fikrlash kompetensiyasini maktabgacha ta'lim bosqichida mustaqil va tizimli rivojlantiriladigan kompetensiya sifatida talqin etish, uning mazmuniy, protsessual va refleksiv-baholash komponentlarini pedagogik jihatdan asoslash bilan belgilanadi. Amaliy jihatdan esa tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim faoliyatlarini ochiq savollar, tajriba-sinov topshiriqlari, izlanishga yo'naltirilgan vazifalar, rolli o'yinlar, konstruktiv faoliyat va refleksiv muloqot asosida loyihalash zarurligini ko'rsatadi. Bunda tarbiyachi tayyor bilim beruvchi emas, balki bolaning fikrlash jarayonini qo'llab-quvvatlovchi fasilitator, hamkor-tadqiqotchi va rivojlantiruvchi muhit tashkilotchisi sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Qiyosiy tahlil Finlyandiya, Singapur, Kanada va Reggio Emilia tajribalarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bolalarning tabiiy qiziqishi, savol berish faolligi, tadqiqotchilik pozitsiyasi va hamkorlikdagi faoliyatiga tayangan holda amalga oshirilishini ko'rsatdi. "Ilk qadam" dasturi mazmunida mazkur kompetensiyaning alohida yo'nalish sifatida belgilanishi milliy maktabgacha ta'lim tizimini xalqaro kompetensiyaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ushbu jarayon samaradorligi pedagoglarning metodik tayyorgarligi, ta'lim muhitining ochiqligi, ota-onalar bilan hamkorlikning izchilligi hamda tanqidiy fikrlashni baholash indikatorlarining aniqligiga bevosita bog'liqdir.

Kelgusidagi tadqiqotlarda maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash kompetensiyasini diagnostika qilish mezonlari va indikatorlarini ishlab chiqish, ularni yosh guruhlari kesimida empirik sinovdan o'tkazish, pedagoglar uchun metodik model va amaliy qo'llanmalar yaratish, shuningdek, oilaviy tarbiya sharoitida tanqidiy fikrlashni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini aniqlash maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, raqamli ta'lim resurslari, STEAM yondashuvi, loyiha faoliyati va sun'iy intellekt vositalarining maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga ta'sirini o'rganish istiqbolli ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi. Umuman olganda, tanqidiy fikrlash kompetensiyasini tizimli rivojlantirish maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, bolalarni keyingi ta'lim bosqichlariga intellektual va ijtimoiy jihatdan tayyorlash hamda ularning mustaqil, ijodiy va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. Toshkent. 2026y
2. Bloom, B. S. (Ed.). (1956). *Taxonomy of Educational Objectives. Handbook I: Cognitive Domain*. New York: David McKay Company.
3. Dewey, J. (1910). *How We Think*. Boston, MA: D. C. Heath & Co.
4. Ennis, R. H. (2011). *The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities*. University of Illinois.
5. Facione, P. A. (2020). *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. Millbrae, CA: Insight Assessment.
6. Halpern, D. F. (2014). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking* (5th ed.). New York: Psychology Press.
7. Komilova D.A. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish texnologiyalari: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – 13.00.08 – Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Andijon, 2025.
8. Zuparova D.D. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar loyihalash kompetensiyasini dizayn asosida rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – 13.00.08 – Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent, 2022.
9. Turdiyeva M.J. Shaxsga yo'naltirilgan va innovatsion yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – 13.00.08 – Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent, 2022.
10. Rizaeva M.M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlanish markazlarini loyihalash va metodik ta'minotini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – 13.00.08 – Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent, 2023.